

INTRODUCERE

1. Reflecții asupra noului Cod

1.1 Filosofia noului Cod

Procedura civilă înseamnă reguli, formalism, mecanisme. Înseamnă bună și rea-credință, înseamnă mijloace procesuale și norme care **să împiedice obstrucționarea justiției** și care să conveargă către evitarea perturbării normalei desfășurări a procesului civil. Ea înseamnă, fără doar și poate, câte puțin din **Grațian Porumb, Alexandru Bacaci, Arthur Hilsenrad, Ilie Stoenescu**. Și lista poate continua.

NCPC impune **rigoare, disciplină, limite**. Organizează activitatea procesuală în cele mai mici amănunte. Noul cod nu operează însă, întotdeauna, cu **concepte palpabile**. Există situații în care NCPC folosește termeni vagi având un conținut nedefinit, imprecis ori chiar evolutiv, judecătorul fiind chemat să aprecieze, *in concreto*, atunci când „prelucrează” datele speței pentru a le încadra în textul de lege incident. De aceea, NCPC trebuie **cunoscut, înțeles, tălmăcit, și aplicat**.

În mod judicios arăta profesorul Ovidiu Ungureanu că „o dreptate târzie echivalează, de cele mai multe ori, cu o veritabilă nedreptate¹”. Este o afirmație care antamează una din temele fundamentale ale noului Cod – **celeritatea**. Pasajul redat surprinde dezideratul către care tinde noul Cod: **înlăturarea formalismului excesiv**, a inflexibilității unor norme și conferirea unui **caracter de suplețe** și de **accentuată celeritate** procesului civil în ansamblul său dar și fragmentar, raportat la instituții, etape procesuale, proceduri, etc.

Făurirea unui nou Cod de procedură civilă este o **îzbândă a redactorilor NCPC**, care și-au pus amprenta în mod decisiv asupra soluțiilor integrate în noul Cod. Biruința destoinicilor dacăli și reputați profesioniști ai dreptului se reflectă în pârgurile la care au apelat în vederea **înlesnirii înțelegerii** noii orânduiri prin oferirea unor definiții legale, a unor sistematizări, imprimând o concepție nouă.

Dictat de considerente de ordin european (convențional), noul Cod este o **îngemănare între vechi și nou**, o **înlănțuire de reguli și explicații**. Uneori demersul cititorului este înfrânt de formulări **întortocheate** (labirintice) pe care trebuie să le îngăduie și să le descifreze; alteori acesta remarcă precizia normei legale. De altfel, drumul către o legislație modernă este **presărat de prinzători, iluzii și inadvertențe** care trebuie **conștientizate**, acceptate dar mai ales clarificate și **decriptate**.

1.2 Geneza noului Cod. Relația de complementaritate cu NCC

Reforma în materie civilă a început cu adoptarea NCC. A fost un efort considerabil din partea redactorilor acestui act normativ, însă aplicarea NCC reprezintă în continuare o provocare pentru cei chemați să aplice acest norme juridice, fie ei magistrați, avocați, notari, etc.

Vechiul Cod civil trebuia înlocuit din considerente ce țin de adaptare la noile realități juridice, de abrogări masive (capitole întregi) dar și de terminologie vetustă. Nu același lucru se putea spune despre Codul de procedură civilă. El **răspundea** într-o oarecare măsură **nevoilor actuale**, se bucura de o anumită continuitate și reflecta în mare măsură realitățile cotidiene. Că așa au stat lucrurile rezultă și din faptul că unele articole au fost păstrate, fiind doar reformulate din considerente ce țin mai degrabă de corelare cu întreaga reglementare procedurală (uneori chiar și cu cea de drept substanțial). Codul de procedură civilă a fost constant actualizat, ultima dată prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul Civil. Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor („Legea nr. 202/2010”)² a adus o serie de elemente de noutate, marcând un moment de referință în evoluția legislativă a dispozițiilor procesual-civile. „Mica reformă” a reprezentat, în esență, primul pas către adevărata reformă fundamentală a legii procesual-civile prin adoptarea unui nou Cod. Regulile existente în

¹ Ov. Ungureanu, op. cit., p. 5.

² Legea 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor a fost publicat în M. Of. Partea I, nr. 714/26.10.2010.

Orânduirea de la 1865 au fost modernizate și adaptate noilor tendințe europene, răspunzând exigențelor jurisprudenței CEDO.

Faptul că NCC și NCPC nu au intrat în vigoare în același timp a creat o serie de probleme, inclusiv în ceea ce privește aplicare în timp a Codului civil: câteva articole din vechiul Cod civil au continuat să se aplice, deși intrase în vigoare NCC și ne referim aici la o serie de dispoziții procedurale în materie de **probațiune**. Evident că asemenea dispoziții nu-și găseau locul în Codul civil, motiv pentru care redactorii noii orânduiri procesual-civile au înțeles să nu introducă un astfel de capitol în NCC pentru ca ulterior aceste dispoziții să fie abrogate de NCPC. Un deziderat atins!

Astfel cum vom menționa la momentul potrivit, există o serie de dispoziții procedurale care se regăsesc în NCC. Cel mai probabil, considerentele care au stat la baza unei astfel de abordări rezidă în incertitudinea redactorilor NCPC în ceea ce privește preluarea unor astfel de dispoziții procedurale într-un viitor cod de procedură civilă a cărui intrare în vigoare, stătea, la acel moment, sub semnul incertitudinii. În pofida momentelor diferite la care cele două coduri au intrat în vigoare, **relația de complementaritate** dintre ele este de netăgăduit.

La baza adoptării unui nou Cod de procedură civilă au stat, fără îndoială considerente care își au rădăcinile în: a) imprevizibilitatea și diversitatea soluțiilor pronunțate de instanțele de judecată în cadrul unor chestiuni de drept similare; b) considerente legate de incapacitatea instanțelor de a răspunde prompt la tendințele de tergiversare a proceselor; c) lentoarea procedurilor; d) „învățămintele” rezultând din condamnările statului Român la CEDO, etc.

1.3 Surplus sau deficit de reglementare?

„**Insuficiența** reglementărilor, poate face loc arbitrarului, abuzului, manifestărilor voluntariste etc., precum un **exces de reglementare** rupt de realitate poate îneca definitiv adevărul și dreptatea în mlaștina fără orizont a formalismului steril³”. Sunt cuvintele profesorului Alexandru Bacaci și socotim că ele exprimă cel mai bine chintesența noii reglementări procesual-civile: „rezultanta unui permanent proces de evaluare și reevaluare a realităților pe care le presupune problematica actului justițiar [...]”. Este ceea ce au încercat și redactorii NCPC. Și zicem noi, că, în linii mari, au reușit.

Chiar dacă limitează funcția primordială a doctrinei, reglementarea în detaliu este un **plus** al noii reglementări care confirmă misiunea legiuitorului și transmite destinatarului normei o anumită încredere că înțelegerea normei este conformă cu realitatea.

1.4 Tranziția către NCPC

Tranziția de la C.proc.civ. la NCPC este, cel puțin la prima vedere, una anevoioasă, dat fiind faptul că instituțiile clasice nu se mai regăsesc la articolele binecunoscute sau pentru că au apărut instituții noi care pot genera o practică neunitară cel puțin până la cristalizarea unei anumite direcții jurisprudențiale.

Întrucât suntem în prezența unei reglementări-cadru noi, a unui nou material brut în materie procedurală, ne-am aștepta să nu regăsim articole cu indici. Deși inițial, prin LPA această teză a fost infirmată, NCPC căpătând o structură complexă, ulterior republicării textului și renumerotării acestuia, așteptarea inițială își regăsește finalitatea. Sigur că, pe măsură trecerii timpului, nevoia de actualizare permanentă va conduce la cristalizarea unei asemenea practici, la fel cum ne vom putea aștepta și la operațiunea inversă – abrogarea unor articole.

2. Noul Cod de procedură civilă. Fundamentele. Art. 1-248. Comentarii și explicații

2.1 Concepția Noului Cod de procedură civilă. Comentarii și explicații

Lucrarea de față reprezintă o invitație spre a păși, împreună, în acest nou univers procedural, **insuficient explorat**.

³ Al. Bacaci, op. cit., p. 215.

Ea își propune o **abordare nouă**, aducând un aer proaspăt și totuși unul vechi. Materialul de față reclamă, în aceeași măsură o **reîntoarcere la cărțile vechi de drept** și la **jurisprudență**, îndemnând, totodată, la un **duel continuu al argumentelor**. Lucrarea nu **îmbină numai vechiul și noul**, ci și **tezele diferitelor școli de drept**, într-o manieră – spunem noi – **imparțială**.

Lucrarea nu se înfățișează ca un simplu „cod adnotat”. Pentru întâia dată, un prim volum al unui „cod explicat” reunește **peste 500 de hotărâri relevante** pentru materia tratată (cele mai multe dintre ele recente, unele chiar nepublicate) dar și opinii doctrinare exprimate, de-alungul vremii într-un număr impresionant de **reviste de specialitate, tratate, coduri adnotate, monografii**, etc. prezentate dintr-o perspectivă proprie.

Lucrarea nu își propune să ofere o **rețetă perfectă**, un panaceu, însă poate fi un **ghid util** de evadare dintr-un labirint mistic, de **descifrare** a unor norme criptice, încâlcite, menit să ofere o soluție celui aflat în căutarea unei dezlegări, sau cel puțin o **îndrumare**. Ea urmărește să înlesnească înțelegerea și aplicarea noului Cod, oferind unele **remedii** pentru interpretarea unor dispoziții întortocheate.

Noutatea pe care o aduce lucrarea de față constă în abordarea **eminamente practică**. În acest sens, am evitat să teoretizăm acele chestiuni pentru care lucrurile erau conturate în trecut. Comentariul fiecărui articol examinat reprezintă o **îmbinare a celor două perspective** – judecător, avocat – reflectând cele două fațete ale reprezentanților celor două profesii exponențiale implicate în procesul civil și care concură la înfăptuirea justiției. Fiecare articol este prezentat într-o manieră sistematică, corelată, cu referiri la opinii doctrinare și la tendințele jurisprudențiale actuale.

Accentul cade, în primul rând, asupra aspectele de **noutate absolută** din noul Cod de procedură civilă. Dincolo de acestea, am avut în vedere modificările vechilor dispoziții procesual-civile, soluțiile introduse prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul Civil, cele implementate prin Legea nr. 202/2010, care nu au mai fost preluate de NCPC, dar și cele preluate de NCPC, modificările aduse prin Legea nr. 76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă („LPA”), **consacrarea unor reguli unanim acceptate** de doctrină și practică, **consacrarea expresă a uneia dintre soluțiile controversate**. Desigur, am arătat, acolo unde este cazul, că **instituțiile tradiționale au fost conservate ori redimensionate** de noul Cod⁴.

Trimiterile la normele **vechiului cod de procedură civilă** sunt de natură a pune față în față dispoziții anterioare cu dispoziții actuale în scopul reliefării viziunii noi reglementări, a elementele de noutate dar și a elementele care asigură continuitatea legislației procesual-civile.

Trimiterile la jurisprudența și la doctrina corespunzătoare vechiului Cod se justifică fie prin aceea că există o **identitate de reglementare** cu privire la soluția în cauză, fie pentru că stă la baza unei **analize comparative** a noii și vechii abordări care să evidențieze modificările survenite.

2.2 Structura Fundamentelor

Am structurat demersul nostru juridic în patru volume, pentru a răspunde imperativului temporal al aplicării NCPC. Fundamentele înfățișează o perspectivă nouă asupra NCPC care ține seama de **Legea de punere în aplicare** a NCPC, de **renumerotarea** acestuia de după **republicare** și de **legislația relevantă la data de 1 februarie 2013**, astfel cum se prezenta aceasta la data de 1.09.2012.

Fundamentele vestesc **geneza** noului Cod. Ele reprezintă **prima fațetă** dintre cele patru ale Codului adnotat, fiind un punct de vedere cu privire la înlănțuirea unor principii, rânduieli, instituții juridice așezate spre a veni în sprijinul celui interesat să le înțeleagă, să le aplice. Sunt o incursiune, o inițiere în misterele NCPC, prefigurând **ipoteze** și căutând să ofere raționamente și mai cu seamă **soluții**.

Am preferat o **tratare sistematică**, astfel încât, cel care caută o informație (teoretician ori practician) să fie în măsură să o identifice de îndată ce răsfoiește Fundamentele.

⁴ De pildă, NCPC păstrează referirile cu încărcătură morală cum este cazul bunei-credință, ridicată la rang de principiu fundamental.

Având la bază o cercetare amănunțită, Fundamentele oferă uneori o **orientare de ansamblu**, însă de cele mai multe ori o perspectivă aprofundată, **detaliată** asupra unor probleme practice pe care le-ar putea atrage cu sine noul Cod. Totuși, nu ne-am propus o **abordare exhaustivă**, astfel că nu am epuizat problematica analizată și nici nu credem că cineva ar putea să o facă.

Lucrarea este rodul unor situații imaginate, al unor situații tranșate jurisprudențiale, precum și al unor probleme doctrinare ce au făcut, de-a lungul vremii, obiectul unor controverse. Gândurile pe care le transmit Fundamentele ar putea fi sistematizate în patru categorii: unele **reiterează** teze doctrinare și opinii jurisprudențiale, altele, plecând de la ele, propun **teze regândite și redimensionate** la sistemul de norme al noului Cod, altele propun o **posibilă interpretare** a normelor din NCPC, iar altele avansează **propuneri de lege ferenda**.

Prin intermediul materialului de față am urmărit să **descifrăm** semnificația dispozițiilor NCPC, sens în care am dat prevalență unor instituții des uzitate în practică; totuși, am evitat „să marginalizăm” rolul unor mecanisme la care părțile recurg mai rar în practică, am încercat să identificăm problemele practice pe care le vor atrage cu sine noile mecanisme, instituții ori proceduri puse la dispoziție de NCPC, etc.

Am înglobat în primul volum domeniul de reglementare al NCPC, reperele fundamentale ale procesului civil, aplicarea legii în timp, acțiunea civilă, participanții la procesul civil, competența, actele de procedură, termenele, amenzile judiciare și despăgubirile, principalele acte de procedură, rânduiri privitoare la judecată și excepțiile procesuale.

2.3 Destinatarii Fundamentelor?

Fundamentele se adresează **teoreticienilor, practicienilor – avocați** (indiferent că vorbim de avocați de litigii și de consultanță), **magistrați, consilieri juridici, executori judecătorești –, studenților, auditorilor de justiție și oricăror alte persoane interesate de diferite examene** (de admitere în profesii juridice, de definitivare, etc.), și, de ce nu și **justițiabililor de rând** care, neavând resursele financiare necesare, nu pot accede la un profesionist al dreptului.

2.4 Concluzie

Este nevoie, înainte de toate, de timp, într-o primă etapă pentru **acceptarea** noului Cod în viața noastră și, într-o a doua etapă pentru **înțelegerea și integrarea** informației, iar într-o a treia etapă de **aprofundarea** lui.

Fundamentele își fac loc la **scurtă vreme** după „definitivarea”⁵ NCPC, anterior intrării în vigoare a noii orânduiri procesual-civile. Ne-am încumetat să elaborăm un Cod explicat în pofida unor **riscuri inevitabile**, în lipsa unei practici judiciare corespunzătoare noului Cod și având la dispoziție o doctrină „sterilă” aferentă unor stadii ale NCPC (Proiectul NCPC, variantă inițială a NCPC, varianta modificată de LPA).

Este oare un gest necumpătat? Răspunsul ține de timp, de aprecierea destinatarilor Fundamentelor, de poziția doctrinei și a jurisprudenței. Astfel cum de esența procesului civil este timpul, tot astfel, timpul își va pune amprenta asupra lucrării de față invalidând ori, după caz, confirmând idei, teze, opinii.

Nădăjduim că am izbutit să aducem un **modest aport** înțelegerii normelor din noul Cod. Judecata cititorilor ne va arăta în ce măsură dezlegările propuse, soluțiile doctrinare și jurisprudențiale și recomandările *de lege ferenda* își vor găsi un ecou în rațiunea acestora.

⁵ Ar putea părea oarecum forțat să vorbim despre o „definitivare a NCPC” atâta vreme cât legislația procesual civilă se află în continuă mișcare. „Definitivarea” NCPC este una relativă definită de coordonate temporare și spațiale actuale. Cu alte cuvinte, sunt așteptate noi evoluții în materie.

Art. 14. Contradictorialitatea

(1) Instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel.

(2) Părțile trebuie să își facă cunoscute reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, după caz, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească, astfel încât fiecare dintre ele să își poată organiza apărarea.

(3) Părțile au obligația de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor în mod corect și complet, fără a denatura sau omite faptele care le sunt cunoscute. Părțile au obligația de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurări de fapt relevante în cauză.

(4) Părțile au dreptul de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță din oficiu.

(5) Instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate.

(6) Instanța își va întemeia hotărârea numai pe motive de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse, în prealabil, dezbaterii contradictorii.

¹⁾ CA Cluj, secția civ. de muncă și asig. soc., pentru minori și familie, dec. nr. 1653/R/2007, în CA Cluj, BJ 2007, p. 593.

²⁾ B. *Diamant*, Observații și propuneri cu privire la proiectul noului Cod de procedură civilă – proiect publicat în Curierul Judiciar nr. 8/2008, în CJ nr. 1/2009, p. 55.

Comentariu

Sumar

1. Noțiune	1
2. Conținutul principiului contradictorialității	7
3. Corelația dintre principiul contradictorialității și citarea părților	11
4. Considerații privind principiul contradictorialității și excepțiile procesuale	15
5. Citarea părților în cazul invocării excepțiilor în vederea respectării principiului contradictorialității	20
6. Obligatorietatea comunicării actelor de procedură	27
7. Depunerea unor înscrisuri ulterior rămânării în pronunțare	31
8. Corelația dintre principiul contradictorialității și notele scrise	33
9. Unele aspecte privind încălcarea principiului contradictorialității în legătură cu repunerea cauzei pe rol	44
10. Invocarea unor motive de ordine publică din oficiu	49
11. Principiul contradictorialității în materia probelor	51
12. Alte cazuri de încălcare a principiului contradictorialității	58
13. Aplicații ale principiului contradictorialității în viziunea NCPC	63
14. Sancțiunea incidentă în cazul nerespectării principiului	64

1. Noțiune. Contradictorialitatea¹⁾ reprezintă un **principiu fundamental**, atât al dreptului procesual civil, cât și al dreptului procesual penal, în sensul că în temeiul acestuia, părțile pot să formuleze cereri, să propună, să administreze probe și să pună concluzii cu privire la toate problemele de fapt și de drept de care depinde corecta soluționare a procesului²⁾. El este exprimat prin adagiul *audiatur et altera pars* – să fie ascultată și cealaltă parte³⁾, rezumând esența întregului proces⁴⁾. În mod sugestiv s-a arătat că, „în realitate, principiul este un set de drepturi și obligații, pentru instanță și pentru părți, gândite astfel încât, în desfășurare, să confere dialogului judiciar echilibrul de dorit pentru reușita judecății⁵⁾”.

Contradictorialitatea este unul dintre principiile **specifice procedurii civile**, fiind o componentă a dreptului fundamental la apărare și constând în dreptul părților aflate pe poziții cu interese contrare de a propune și administra probe și de a pune concluzii în legătură cu problemele de fapt și de drept care interesează dezlegarea pricinii⁶⁾, indiferent dacă elementele puse în discuție reprezintă rezultatul inițiativei părților ori al judecătorului⁷⁾. Corelativ acestui

¹⁾ „După radierea societății pârâte nu se mai putea asigura contradictorialitatea procesului civil, întrucât aceasta nu mai avea capacitatea de folosință, aptitudinea de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații dispărând odată cu radierea din oficiu, din Registrul Comerțului” (ICCJ, secția com., dec. nr. 90/2006, în Înalta Curte de Casație și Justiție, Jurisprudența Secției comerciale pe anul 2006, Ed. Hamangiu, 2007, p. 72-74).

²⁾ V. Păulea, Proces echitabil, p. 177.

³⁾ Adagiul îi aparține lui Seneca.

⁴⁾ I. Deleanu, Tratat, vol. I, 2010, p. 150.

⁵⁾ S. Ionescu, op. cit., p. 144.

⁶⁾ ICCJ, secția com., dec. nr. 1483/2008, dosar nr. 166/118/2006, publicată pe site-ul www.iccj.ro; instanța de apel a dispus trimiterea cauzei spre rejudecare pentru un motiv care nu a fost pus în discuția părților, încălcând principiul contradictorialității, al dreptului la apărare și al disponibilității, acordând mai mult decât au cerut părțile, față de împrejurarea că reclamantii nu au declarat apel (CA Ploiești, secția civ., dec. nr. 760/2006, în BCA numărul pilot/2006, p. 24-25); CA București, secția a VI-a com, dec. nr. 269/2008, în D.A.P. Florescu (coord.), R. Popa, A. Bordea ... op. cit., p. 222.

⁷⁾ A. Hilsenrad, I. Stoenescu, op. cit., p. 50.

drept, pentru asigurarea respectării sale, instanța de judecată are obligația de a pune în discuția părților toate chestiunile de fapt și de drept apărute în cursul procesului, în baza cărora va soluționa litigiul. Vor fi puse în discuția părților excepțiile¹⁾, cererile, împrejurările de drept și de fapt invocate, instanța urmând a-și întemeia hotărârea numai asupra aspectelor supuse dezbaterii contradictorii a părților²⁾. Astfel, se vor pune în discuție cererile de amânare, cererile de modificare a cererii de chemare în judecată ori cererile de introducere în cauză a terților. Se poate afirma că principiul contradictorialității primează față de principiul rolului activ, instanța neputându-se pronunța fără a asculta poziția părților.

- 3 Regula este așadar că judecătorul reprezintă factorul de echilibru în „duelul judiciar”. Se poate întâmpla, însă, ca părțile să nu se afle pe poziții de adversitate. Chiar și în această ipoteză părțile trebuie să beneficieze de posibilitatea exprimării punctului lor de vedere asupra chestiunilor deduse judecății.
- 4 Din acest punct de vedere, dispozițiile acestui articol trebuie corelate cu prevederile art. 224 NCPC care reia, în linii mari, prevederile alin. (5) al articolului analizat.
- 5 Deși contradictorialitatea se manifestă cu precădere în **procedura contencioasă**, fiind de esența sa, uneori principiul fundamental în discuție își face simțită prezența și în cadrul procedurilor necontencioase.
- 6 Contradictorialitatea, în lumina NCPC, reprezintă o îmbinare între trăsăturile a două tipuri de procese „extreme”, respectiv între procesul **inchizitorial**, caracterizat de inițiativa exclusivă a judecătorului, și procesul **acuzatorial**, caracterizat prin inițiativa exclusivă a părților, tinzându-se astfel la evitarea arbitrariului judecătorului, dar și la echilibrarea raporturilor dintre părți³⁾.
- 7 **2. Conținutul principiului contradictorialității.** Se impune o precizare prealabilă: este greu de decelat ce elemente intră în conținutul principiului contradictorialității și ce elemente în conținutul dreptului la apărare, granița dintre ele fiind uneori firavă, alteori inexistentă, implicând consecințe în lanț – nerespectarea principiului contradictorialității conducând, în mod ireversibil, la încălcarea dreptului la apărare. Mai mult, în doctrină s-a susținut că principiul contradictorialității (și implicit asigurarea respectării acestui principiu) reprezintă mijlocul prin care principiul rolului activ nu aduce atingere dreptului la apărare al părților⁴⁾.

¹⁾ „Din aceste considerente rezultă indubitabil că acțiunea s-a respins pe excepția lipsei de calitate procesuală pasivă a pârâtului Ministerul Agriculturii Pădurilor și Dezvoltării Rurale, și nu pe fond, cum se menționează expres în hotărâre, fără ca excepția să fie pusă în discuția părților, ceea ce constituie o încălcare a prevederilor art. 129 C.proc.civ. privind rolul activ al judecătorului, a art. 137 alin. (1) C.proc.civ. și a principiului respectării dreptului la apărare consacrat și prin art. 6 din Convenție (CA Timișoara, secția cont. adm. și fisc., dec. civ. nr. 680/2010, în Curtea de Apel Timișoara, Buletinul Jurisprudenței 2010, Ed. Universul Juridic, 2011, p. 372); Procedul instanței de fond, omologat prin decizia recurată, de a se pronunța direct în hotărârea judecătorească asupra excepției de tardivitate, fără a fi fost invocată din oficiu de instanță ori incidental de partea adversă și fără a fi fost pusă în discuția părților, este de natură a afecta grav regulile de esență ale procesului civil constând în oralitatea dezbaterilor și contradictorialitatea lor, de natură a-i produce recurenței B.R. o vătămare în sensul art. 105 alin. (2) C.proc.civ., aceasta neputându-și formula apărările și prezenta observațiile în legătură cu excepția reținută în pronunțare de instanța de fond și confirmată de instanța de apel în aceeași manieră (ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 4153/2011, publicată pe site-ul www.iccj.ro).

²⁾ În opinia mea (L.A. Viorel) admisibilitatea somației de plată raportat la faptul că vizează restituirea unui împrumut, iar instanța de judecată apreciază că aceasta ar putea să nu intre în domeniul de aplicabilitate al legii, trebuie pusă în dezbaterile contradictorii a părților, pentru ca acestea din urmă să își poată exprima poziția față de o atare situație.

³⁾ A se vedea A. Hilsenrad, I. Stoescu, op. cit., p. 50.

⁴⁾ V. Păulea, Proces echitabil, p. 177. În literatura de specialitate s-a arătat că principiul contradictorialității nu se află în legătură directă numai cu principiul dreptului la apărare ci și cu principiul publicității – fără dezbateri

Principiul analizat nu guvernează numai etapa dezbaterilor în fond. El domină procesul civil de la un capăt la altul¹⁾, manifestându-se în mod distinct pe parcursul desfășurării procedurii judiciare, înregistrând „vârful de lance” în etapa dezbaterilor²⁾. Astfel, de pildă, în cadrul etapei cercetării procesului, instanța va pune în discuția părților probele, obiecțiunile la raportul de expertiză etc.

Contradictorialitatea este un principiu din domeniul ordinii publice și se manifestă atât în raporturile **dintre părți** (fiind irelevant dacă acestea se află sau nu în raporturi de adversitate juridică), pentru ca acestea să fie exact informate de existența procesului, conținutul pretențiilor, argumentele părților adverse, cât și în raporturile **dintre părți și instanță**³⁾.

Principiul analizat este intrinsec legat de principiul egalității armelor, fiind principiul care îngăduie părților din proces să participe în mod activ și egal la prezentarea, argumentarea și dovedirea drepturilor lor în cursul desfășurării procesului. Mai precis, părțile trebuie să aibă posibilitatea de a discuta și de a combate susținerile făcute de fiecare dintre ele și de a-și exprima opinia asupra inițiativelor instanței în scopul stabilirii adevărului și al pronunțării unei hotărâri legale și temeinice (finalitate prevăzută de dispozițiile art. 211 NCPC).

3. Corelația dintre principiul contradictorialității și citarea părților. Dispozițiile alin. (1) ale articolului care face obiectul comentariului – și care prevăd obligația instanței de a se pronunța asupra cererilor numai după citarea sau înfățișarea părților, se regăseau și în C.proc.civ.⁴⁾ Numai în măsura în care părțile cunosc data și locul judecății, ele sunt puse într-o situație de egalitate, în sensul că își pot pregăti apărarea, pentru ca apoi să prezinte în contradictoriu toate împrejurările de fapt și de drept de care depinde soluționarea cauzei, astfel că soluționarea cauzei cu nerespectarea acestor norme imperative reprezintă o încălcare a principiului contradictorialității⁵⁾.

Ceea ce legea impune, ca o garanție fundamentală a respectării principiului contradictorialității, este numai **citarea părților**, iar nu și înfățișarea acestora în fața instanței de judecată personal sau prin reprezentant⁶⁾. O asemenea soluție rezultă din interpretarea alin. (1) al articolului analizat: înfățișarea părților nu este de esența soluționării cauzei în condiții de legalitate, instanța putând hotărî asupra cererii dacă procedura de citare a fost regulat îndeplinită.

Din acest punct de vedere, sub imperiul C.proc.civ., s-a decis că principiul contradictorialității nu este nesocotit dacă pârâtul nu a fost prezent la niciunul din termenele de judecată fixate în cauză în condițiile în care procedura de citare a fost îndeplinită cu toate părțile din proces, fiind, totodată, comunicate toate actele procedurale, instanța asigurând condițiile necesare dis-

publice nu s-ar putea concepe o judecată contradictorie – sau cu principiul oralității – contradictorialitatea se realizează oral (*A. Hilsenrad, I. Stoenescu, op. cit.*, p. 49).

¹⁾ CSJ, Secții Unite, dec. nr. 1852/14.05.2002, publicată în CJ nr. 5/2003, p. 91.

²⁾ *S. Ionescu, op. cit.*, p. 127.

³⁾ CA Cluj, secția civ. de muncă și asig. soc., pentru minori și familie, dec. nr. 1605/R/2007, în Curtea de Apel Cluj – Buletinul Jurisprudenței. Culegere de practică judiciară în materie civilă, muncă și asigurări sociale, pentru minori și familie pe anul 2007, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 610; *S. Ionescu, op. cit.*, p. 128.

⁴⁾ Potrivit dispozițiilor art. 85 C.proc.civ. „Judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, afară numai dacă legea nu dispune altfel”. Conform prevederilor art. 107 C.proc.civ. „președintele va amâna judecarea pricinii ori de câte ori constată că partea care lipsește nu a fost citată cu respectarea cerințelor prevăzute de lege sub pedeapsa nulității, referitor la citarea părților. Dispozițiile menționate au fost preluate, într-o formă similară, în cuprinsul art. 153 alin. (2) NCPC. Acest din urmă articol prevede că „instanța va amâna judecarea și va dispune să se facă citarea ori de câte ori constată că partea care lipsește nu a fost citată cu respectarea cerințelor prevăzute de lege, sub sancțiunea nulității”.

⁵⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 1404/2008, publicată, pe site-ul www.iccj.ro.

⁶⁾ În acest sens sunt și dispozițiile art. 223 alin. (1) NCPC.

cutării și argumentării tuturor chestiunilor de fapt și de drept ale cauzei¹⁾. Legea de procedură civilă nu obligă părâtul din proces să se prezinte în fața instanței personal, așa încât instanța nu are obligația de a lua niciun fel de măsuri pentru a aduce părâtul forțat în fața sa, esențial și relevant sub acest aspect fiind simplul fapt că a asigurat acestuia condițiile înfățișării²⁾.

- 14 S-a decis că prin soluționarea cererii de ordonanță președințială fără prezența părților nu se încalcă principiul contradictorialității, căci ordonanța pronunțată este supusă căilor de atac, ceea ce asigură respectarea principiului amintit³⁾.

- 15 **4. Considerații privind principiul contradictorialității și excepțiile procesuale.** Un alt tip de eroare sesizată în practică și care conduce la nesocotirea principiului contradictorialității constă în faptul că, deși părțile pun concluzii numai asupra unor excepții procesuale, instanța rămânând în pronunțare asupra lor, se pronunță și asupra fondului, fără ca părțile să fi dezbătut verbal pricina⁴⁾. Procedând în acest fel, instanța încalcă principiul contradictorialității, dar și principiul respectării dreptului la apărare și al oralității, iar prin acestea, dreptul la un proces echitabil. **Pronunțarea asupra fondului** litigiului, deși acesta nu a făcut obiectul dezbaterii, părțile fiind private de posibilitatea de a-și susține și de a-și dovedi drepturile, de a combate susținerile părții potrivnice sau de a-și exprima poziția față de măsurile pe care instanța le poate dispune în exercitarea rolului său activ conduce în mod nemijlocit nu numai la nesocotirea principiului contradictorialității, ci și la încălcarea dreptului la apărare și a dreptului la un proces echitabil consacrat de art. 6 din Convenție (și, mai nou, în art. 6 NCPC).

- 16 În jurisprudența instanței supreme a fost identificată și situația inversă în care instanța, după ce ia concluziile părților pe fondul cauzei, cu ocazia deliberării, **invocă din oficiu o excepție** (excepția lipsei calității procesuale⁵⁾, excepția prescripției⁶⁾, excepția de necompetență teritorială etc.), soluționând procesul în baza acesteia.

- 17 Prin simplul fapt al neacordării posibilității părții de a **pune concluzii asupra unei excepții** se încalcă principiul contradictorialității, dreptul la apărare și la un proces echitabil⁷⁾.

¹⁾ CA Cluj, secția civ., de muncă și asig. soc., pentru minori și familie, dec. nr. 2040/R/2007, în CA Cluj, BJ, 2007, p. 598.

²⁾ Ibidem.

³⁾ CA București, secția com., dec. nr. 1381/1996, în PR nr. 3/2010, p. 179-181.

⁴⁾ Dezbaterile în apel au avut loc la termenul din 1 iunie 2006, așa cum rezultă din încheierea de dezbateri, fila 26 dosar apel, iar părțile prezente au pus concluzii cu privire la excepțiile lipsei de interes și a lipsei calității procesuale active a reclamantului, instanța reținând dosarul în pronunțare numai asupra excepțiilor invocate. Prin decizia ce face obiectul prezentului recurs, instanța s-a pronunțat asupra fondului apelului reclamantului, privind nulitatea actelor de privatizare și a actelor subsecvente, fără ca părțile să dezbată verbal pricina, potrivit art. 126 C.proc.civ. Procedând astfel, decizia instanței de apel este lovită de nulitate, întrucât, în procesul civil, părțile au posibilitatea legală de a participa în mod activ la desfășurarea judecății, atât prin susținerea și dovedirea drepturilor proprii, cât și prin dreptul de a combate susținerile părții potrivnice și de a-și exprima poziția față de măsurile pe care instanța le poate dispune (ICCJ, secția civ. și propr. int., dec. nr. 2508/2007, publicată pe site-ul www.iccj.ro). În același sens a se vedea și ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 7705/2008, publicată, pe site-ul www.iccj.ro; CSJ, secția com., dec. nr. 3233/2000, în RDC nr. 3/2002, p. 150 și în Dreptul nr. 10/2001, p. 202.

⁵⁾ CSJ, secția com., dec. nr. 2145/2002, în RDC 5/2004, p. 203-204. Soluția respingerii apelului a fost fundamentată pe absența calității procesuale a părții, excepție invocată din oficiu, prin considerentele deciziei, soluționată însă fără dezbateri contradictorii (ICCJ, secția civ., dec. nr. 979/2004, menționată în *P. Perju*, Probleme de drept civil și de drept procesual civil din practica secției civile a ICCJ, în Dreptul nr. 2/2005, p. 185).

⁶⁾ CSJ, secția com., dec. nr. 2367/2002, în RDC nr. 1/2004, p. 219-220; „Faptul că instanța de fond a respins acțiunea ca făcută de o persoană fără calitate, cu toate că excepția lipsei de calitate formulată de părât prin întâmpinare n-a format obiectul dezbaterii contradictorii a părților, întrucât nu a fost formulată oral la ședința de judecată, constituie o violare a dreptului la apărare (Trib. Supr. civ., dec. nr. 379/1959, în *Gr. Porumb*, op. cit., p. 359);

⁷⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 4711/2010, publicată pe site-ul www.iccj.ro.

Mai mult, în jurisprudență s-a reținut că simplul fapt că în susținerile lor de început, cu 18
ocazia administrării probatoriului și a depunerii unor înscrisuri noi, părțile au făcut trimitere
la normele de competență în materie și la instanța apreciată de acestea, de comun acord, ca
fiind competentă în cauză, nu poate avea semnificația juridică a dezbaterii orale și contradic-
torii a excepției de necompetență teritorială, invocată de către instanță din oficiu, cu ocazia
deliberării¹⁾”.

Nu în ultimul rând, în practică a mai fost identificată și situația în care, deși instanța pune 19
în discuție o anumită excepție dintr-o anumită perspectivă, soluționează excepția prin prisma
altor motive decât cele care au fost puse în dezbaterie contradictorie a părților. De pildă, s-a
decis că este nesocotit principiul contradictorialității și atunci când, deși instanța a rămas în
pronunțare asupra excepției inadmisibilității acțiunii în anulare ce a vizat unul din motivele
acțiunii în anulare, aceasta a constatat inadmisibilitatea acțiunii în anulare din perspectiva altor
dispoziții legale, apreciind că nu se poate promova împotriva unei hotărâri arbitrale parțiale o
acțiune în anulare, aspect ce nu a făcut obiectul dezbaterilor și care nu a fost pus în dezbaterie
părților²⁾. Principiul examinat este nesocotit și în ipoteza în care deși în discuția părților au fost
puse, în mod concomitent, excepția procesuală de fond a lipsei de obiect a cererii de chemare
în judecată și a excepției lipsei de interes, fără a stabili o ordine de soluționare, instanța solu-
ționează cererea pe excepția procesuală de fond a rămânerii fără obiect a cererii³⁾.

**5. Citarea părților în cazul invocării excepțiilor în vederea respectării principiului 20
contradictorialității.** Instanța se poate pronunța asupra unei excepții numai după ce, în pre-
alabil, a pus în discuția părților acest incident procedural, pentru că altfel părțile sunt puse în
imposibilitatea de a-și formula apărarea corespunzătoare și poate chiar în imposibilitatea de a
cunoaște temeiul respingerii cererii lor.⁴⁾

De asemenea, este **nelegală** practica instanțelor care dau cuvântul părții care ridică excep-
ția la un anumit termen, însă, pentru ca această excepție să fie pusă în discuția contradictorie,
prorogă pronunțarea asupra acesteia la următorul termen, citând cealaltă parte cu mențiunea
de a-și prezenta punctul de vedere față de excepția astfel invocată.

Tot nelegală este și practica acelor instanțe care, deși iau act de faptul că părțile sunt 21
legal citate la termenul de judecată la care instanța invocă din oficiu o excepție de ordine
publică, înțeleg să acorde un nou **termen în vederea citării** părții/părților cu mențiunea de a
se pronunța asupra excepției invocate. Legat de acest aspect, în practica mai veche a instanței
supreme s-a decis că invocarea de către instanța de apel la prima zi de înfățișare, din oficiu, a
excepției prescripției, în lipsa apelantei care a cerut judecarea în lipsă, fără a amâna pricina și
fără a-i pune în vedere și apelantei invocarea excepției, spre a putea să-și facă apărări, încalcă
principiul contradictorialității și dreptul la apărare⁵⁾. O asemenea interpretare dată principiu-
lui contradictorialității nu poate fi primită pentru considerentele ce vor fi expuse în cele ce
urmează.

În primul rând, procedura fiind legal îndeplinită la termenul invocării excepției, instanța nu 22
are îndatorirea de a lua concluziile părții absente, părțile putând dispune de soarta procesului

¹⁾ ICCJ, secția com., dec. nr. 1017/2011, publicată, în extras, pe site-ul www.iccj.ro.

²⁾ În cauză, excepția inadmisibilității vizase inadmisibilitatea unui motiv de acțiune în anulare (ICCJ, secția a II-a civ., dec. nr. 3541/2011, nepublicată).

³⁾ Trib. București, secția a IV-a civ., dec. nr. 24/R/2003, în Culegere de practică judiciară în materie civilă 2000-2003, Ed. Rosetti, București, 2004 și în *A. Constanda*, Sancțiunile în procesul civil, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 109.

⁴⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 3781/2007, în Dreptul nr. 4/2008, p. 297.

⁵⁾ ICCJ, secția com., dec. nr. 190/2003, în RDC nr. 2/2005, p. 219-221.

potrivit propriei voințe, una din formele de manifestare a acestui drept fiind tocmai neprezentarea la termenul de judecată. Este un risc pe care acestea și-l asumă, cunoscut fiind faptul că părțile au dreptul de a urmări desfășurarea și finalizarea procesului.

23 Pasivitatea manifestată de partea care nu se prezintă la termenul de judecată la care se ridică excepția în aceste condiții nu trebuie mijlocită de instanță pe motivul necesității respectării unor principii fundamentale cum ar fi contradictorialitatea și dreptul la apărare, o asemenea conduită, fiind, cel mai adesea, de natură a conduce la perpetuarea interesului părâtului în tergiversarea soluționării cauzei. În acest context, dacă instanța acordă un termen pentru ca partea ori părțile să-și expună punctul de vedere, însăși instanța va fi în dificultate în cazul în care partea se prezintă, pentru că instanța va pune în discuție, pentru a doua oară, excepția formulată, ceea ce atrage inutilitatea susținerii excepției de către partea prezentă la termenul anterior. Procedând astfel, din dorința de a da maximă eficiență principiului contradictorialității, judecătorul își depășește atribuțiile pe care legea de procedură i le conferă în această materie, căzând în extrema cealaltă, aceea a depășirii limitelor legale ale principiului analizat.

24 De aceea considerăm că, dacă părțile sunt legal citate și nu există vreo cerere de amânare a cauzei pe care judecătorul să o găsească întemeiată, instanța va pune în discuție excepția la termenul la care este invocată.

25 Alta este însă situația în care instanța pune o excepție în discuția uneia dintre părți, în condițiile **neîndeplinirii legale a procedurii de citare** cu cealaltă parte. În ipoteza în care numai una dintre părți este și prezentă și legal citată, iar procedura de citare nu este îndeplinită cu cealaltă parte, instanța de judecată nu poate invoca o excepție procesuală punând în discuția părții prezente acest aspect, concomitent cu măsura citării părții lipsă cu mențiunea de a-și exprima punctul de vedere asupra excepției. În acest caz, nu se asigură respectarea principiului contradictorialității, dat fiind faptul că numai una dintre părți putea pune concluzii asupra acestei excepții, chiar dacă partea lipsă este înștiințată prin intermediul citației cu privire la exprimarea punctului de vedere asupra excepției invocate. Instanța de judecată urmează să dispună înștiințarea părții neregulat citată și abia la următorul termen, în măsura în care și această parte este legal citată, va putea invoca și pune în discuția părților această excepție.

26 **6. Obligatorietatea comunicării actelor de procedură.** Alin. (2) al articolului analizat prevede obligația comunicării actelor de procedură, ca aplicație a principiului contradictorialității. Astfel, la nivel de principiu, dispozițiile procedurale din materie civilă impun ca părțile să comunice actele de procedură în care se concretizează motivele de fapt și de drept care stau la baza pretențiilor și apărărilor lor precum și dovezile în susținerea acestora. Sunt atare mijloace de comunicare a elementelor menționate: cererea de chemare în judecată¹⁾, întâmpinarea²⁾ cererea reconvențională³⁾ etc. În ceea ce privește comunicarea întâmpinării, dispozițiile din vechea reglementare nu prevedeau expres o atare obligație în sarcina instanței, însă practica, astfel cum vom arăta pe larg la comentariul art. 206 NCPC, era în sensul comunică-

¹⁾ Potrivit dispozițiilor art. 201 alin. (1) NCPC: „Judecătorul, de îndată ce constată că sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru cererea de chemare în judecată, dispune, prin rezoluție, comunicarea acesteia către părât”, iar conform dispozițiilor art. 149 alin. (1) NCPC: „Când cererea urmează a fi comunicată, ea se va face în atâtea exemplare câte sunt necesare pentru comunicare, în afară de cazurile în care părțile au un reprezentant comun sau partea figurează în mai multe calități juridice, când se va face într-un singur exemplar”.

²⁾ Art. 206 alin. (1) NCPC prevede că: „Întâmpinarea se comunică reclamantului, dacă legea nu prevede altfel”.

³⁾ În conformitate cu dispozițiile art. 209 alin. (5) NCPC: „Cererea reconvențională se comunică reclamantului și după caz, persoanelor prevăzute la alin. (2) pentru a formula întâmpinare. Dispozițiile art. 201 se aplică în mod corespunzător”.

rii acesteia, în temeiul prevederilor art. 86 alin. (1) C.proc.civ.¹⁾, pentru a respecta principiul egalității armelor.

Obligatorietatea comunicării actelor procedurale menționate reprezintă premise și totodată garanții ale respectării principiului contradictorialității.

Cu toate acestea, NCPC **nu absolutizează** dreptul părților de a lua la cunoștință de actele de procedură, dovadă fiind faptul că pârâtul va lua cunoștință de răspunsul la întâmpinare de la **dosarul cauzei**. Sigur că o asemenea dispoziție are în vedere și o anumită prioritizare a actelor de procedură civilă, în funcție de rolul pe care îl joacă în procesul civil. Astfel, față de rolul fundamental pe care îl au în ansamblul procesului civil, cele esențiale, cum ar fi cererea de chemare în judecată, întâmpinarea și cererea reconvențională se comunică, în vreme ce alte acte de procedură care au o finalitate secundară (de exemplu răspunsul la întâmpinare) nu se comunică prin mijlocirea instanței, urmând ca persoana interesată să ia cunoștință de acest act de procedură de la dosarul cauzei. În privința acestora din urmă, dreptul la apărare al părții care nu ia cunoștință de conținutul actelor de procedură nu este afectat, căci aceasta are posibilitatea de a lua la cunoștință de conținutul lor de la dosarul cauzei. Deși legea prevede expres că răspunsul la întâmpinare nu se comunică, considerăm că NCPC nu oprește judecătorul să transmită acest act de procedură către pârât, din oficiu, rațiunea textului de lege fiind aceea a semnaliza importanța redusă a acestui act de procedură precum și a faptului că necomunicarea nu îi poate fi „imputată” instanței de judecată.

Asigurarea respectării principiului contradictorialității se reflectă și printr-o anumită continuitate în materia comunicării actelor de procedură în ședință²⁾, asigurându-se, în acest mod, desfășurarea cu celeritate și totodată simplificarea procedurilor judiciare.

7. Depunerea unor înscrisuri ulterior rămânerii în pronunțare. Instanța nu poate pronunța soluția în baza unor înscrisuri³⁾ depuse la dosar ulterior rămânerii în pronunțare. După închiderea dezbaterilor nu mai pot fi depuse cereri noi, atașat concluziilor scrise, întrucât instanța ar încălca principiul contradictorialității și al dreptului la apărare⁴⁾.

În acest sens, s-a decis că este nesocotit principiul contradictorialității iar hotărârea este nulă, când instanța, primind după închiderea dezbaterilor un set de înscrisuri, pe care nu le-a pus în discuția părților, pronunță hotărârea pe baza lor⁵⁾.

8. Corelația dintre principiul contradictorialității și notele scrise. Alături de alți autori⁶⁾ apreciem că instituția notelor scrise dă prilejul nesocotirii exigențelor principiului contradictorialității dat fiind faptul că ele **nu se comunică** părților adverse deși sunt de natură să influențeze (uneori în mod decisiv) soluția instanței.

În demersul propus trebuie să pornim de la faptul că, în lumina reglementării anterioare, părțile depuneau la dosarul cauzei note scrise ulterior rămânerii în pronunțare.

¹⁾ Potrivit prevederilor art. 86 alin. (1) C.proc.civ.: „Comunicarea cererilor și a tuturor actelor de procedură se va face, din oficiu, prin agenții procedurale ai instanței sau prin orice alt salariat al acesteia, precum și prin agenții ori salariați ai altor instanțe, în ale căror circumscripții se află cel căruia i se comunică actul”.

²⁾ Conform dispozițiilor art. 170 alin. (1) NCPC: „Partea prezentă în instanță personal, prin avocat sau prin alt reprezentant este obligată să primească actele de procedură și orice înscris folosit în proces, care i se comunică în ședință. Dacă se refuză primirea, actele și înscrisurile se consideră comunicate prin depunerea lor la dosar, de unde, la cerere, partea le poate primi sub semnătură”.

³⁾ Considerăm de asemenea nelegală practica depunerii înscrisurilor care dovedesc efectuarea cheltuielilor de judecată ulterior rămânerii instanței în pronunțare.

⁴⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 6411/2006, în Dreptul nr. 8/2007, p. 290.

⁵⁾ CSJ, Secții Unite, dec. nr. 1852/2002, publicată în CJ nr. 5/2003, p. 91; CA Galați, secția I civ., dec. nr. 506/2011, în BCA nr. 1/2012, p. 42.

⁶⁾ Pentru o analiză interesantă a implicațiilor depunerii notelor scrise după închiderea dezbaterilor, a se vedea L.C. Lăronescu, G. Trantea, Notele scrise și principiul contradictorialității, în CJ nr. 12/2009, p. 695.

- 34 Deși rolul tradițional al concluziilor scrise este de **a sumariza** susținerile orale, treptat, acesta s-a transformat, misiunea notelor scrise fiind însuși demersul de a-l convinge pe judecător prin dezvoltări ori chiar înlocuiri ale susținerilor verbale¹⁾. O asemenea situație vine, în mod inevitabil, în coliziune cu principiul contradictorialității, de vreme ce notele scrise nu se comunică, iar părții adverse nu i se dă posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere față de dezvoltările concluziilor orale ori, mai grav, chiar față de susținerile noi. Astfel fiind, probleme reale se pun în situația în care susținerile uneia dintre părți sunt noi, în sensul că ele nu au fost evocate prin celelalte acte de procedură de până la momentul concluziilor pe fondul cauzei. De exemplu, cu ocazia concluziilor de pe fond, pârâta ar putea invoca dispozițiile unei convenții europene, ar putea face trimitere la o opinie exprimată în doctrină ori la o anumită practică judiciară spre a i se limita răspunderea, deși prin întâmpinarea depusă nu și-a întemeiat pretențiile pe acestea. În acest caz, partea reclamantă va întâmpina reale dificultăți în a discuta aceste susțineri și va profita de instituția notelor scrise pentru a răspunde susținerii ridicate cu prilejul dezbaterilor pe fond²⁾.
- 35 Aceste completări pot fi de natură să conducă la „resuscitarea inegalității de arme”, la încălcarea principiului contradictorialității, la lipsirea de eficiență a dreptului la apărare și, în cele din urmă, la inechitate³⁾.
- 36 Influența concluziilor scrise depuse de părți la dosarul cauzei se subsumează tezei conform căreia judecătorul va avea dificultăți în a-și aminti susținerile verbale ale părților, dar notele scrise sunt permanente⁴⁾.
- 37 Dacă Proiectul NCPC prevedea expres că notele scrise se comunică între părți⁵⁾, NCPC nu a mai reținut o atare obligativitate: „pentru dezbaterile fondului, judecătorul pune în vedere părților să redacteze note privind susținerile lor și să le depună la dosar cu cel puțin 5 zile înainte de termenul stabilit potrivit alin. (1), fără a aduce atingere dreptului acestora de a formula concluzii orale⁶⁾”. Așadar, noua reglementare nu indică necesitatea comunicării concluziilor scrise (de vreme ce nu face referire la dispozițiile art. 149 NCPC care prevăd necesitatea comunicării cererilor), însă partea adversă poate lua cunoștință de conținutul acestora de la dosarul cauzei (aspect care nu impiedică asupra respectării dreptului la apărare al părții).
- 38 Oricum însă, **ulterior rămânerii instanței în pronunțare** nimic nu poate opri părțile care vor putea depune concluzii scrise, moment de la care nu mai există un control al părții adverse cu privire la susțineri, astfel că problemele semnalate redevin actuale.
- 39 În doctrină s-a susținut că nu pot constitui veritabile remedii pentru potențiala nesocotire a principiului contradictorialității prin depunerea notelor scrise ignorarea motivelor și argumentelor care exced celor dezbătute de părți, repunerea cauzei pe rol sau utilizarea căilor de atac. Ignorarea motivelor și argumentelor nedezbătute în contradictoriu este o chestiune dificilă pentru judecător (care nu este un robot) de vreme ce el a avut posibilitatea să cunoască aceste

¹⁾ Idem, p. 693-694.

²⁾ „Astfel, se îndreaptă o încălcare a contradictorialității prin alta mai gravă, deoarece, la aceste note scrise, depuse după închiderea dezbaterilor, partea adversă nu poate reacționa în niciun fel, deși ele sunt de natură să influențeze decizia judecătorului” (L.C. Larionescu, G. Trantea, op. cit., p. 693-694).

³⁾ I. Deleanu, Egalitatea de arme ..., în PR nr. 6/2011, p. 43.

⁴⁾ L.C. Larionescu, G. Trantea, op. cit., în CJ nr. 12/2009, p. 693-694.

⁵⁾ Potrivit dispozițiilor art. 228 alin. (2) din Proiectul NCPC: „Pentru dezbaterile fondului, judecătorul, prin încheiere, acordă termen în ședință publică, îndatorând părțile să redacteze și să-și comunice reciproc concluziile scrise și să le depună la dosar până la termenul acordat”.

⁶⁾ A se vedea dispozițiile art. 244 alin. (2) NCPC. Nici completările la notele de ședință pe care judecătorul le poate solicita în temeiul art. 394 alin. (2) NCPC nu se comunică.

elemente și să le treacă prin filtrul rațiunii. Dat fiind faptul că aceste susțineri s-au **întipărit** în mintea magistratului, chiar dacă acesta și-ar propune să nu își fundamenteze soluția pe motivele și argumentele care nu au fost supuse dezbaterii contradictorii a părților, tot nu ar exista posibilitatea reală a ignorării acestora.

În actualul stadiu al legislației s-a arătat, în mod nuanțat, că, atunci când notele scrise cuprind elemente de natură a influența soluția instanței, aceasta trebuie **să repună cauza pe rol**, iar în cazul în care nu sunt susceptibile să influențeze soluția, instanța este datoare **să le înlăture** cu această motivare¹⁾.

Totuși, în doctrină au fost propuse ca veritabile remedii redactarea detaliată a practicii notelor scrise sau suprimarea posibilității depunerii acestora²⁾. Această din urmă propunere este, fără îndoială, o măsură drastică, extremă, care deși tinde la corijarea potențialei încălcări a principiului contradictorialității, lipsește părțile de un mecanism eficient de exprimare a poziției procesuale³⁾.

Chiar dacă nu reprezintă o soluție aflată la adăpostul oricăror critici (mai ales de natură psihologică), *de lege ferenda*, se impune ca legiuitorul să fie mai exigent și să reglementeze o procedură mai strictă a depunerii notelor scrise. Comunicarea acestora între părți răspunde exigențelor principiului contradictorialității, de vreme ce partea adversă își va putea exprima nemulțumirile față de eventualele motive ori argumente nou-invocate, semnalând magistratului faptul că acestea nu pot face obiectul fundamentării deciziei. Numai în acest fel principiul contradictorialității își va găsi aplicarea în materia concluziilor scrise și va răspunde exigențelor alin. (2) al articolului analizat, părțile făcându-și cunoscut, reciproc și în timp util motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, astfel încât fiecare din ele să își poată organiza apărarea.

9. Unele aspecte privind încălcarea principiului contradictorialității în legătură cu repunerea cauzei pe rol. Pentru a reliefa incidența principiului contradictorialității în ipoteza repunerii cauzei pe rol, vom porni de la două soluții interesante din jurisprudență, apte a devoala strânsa legătură între cele două instituții.

Supunem atenției o sentință pronunțată recent de Tribunalul Arad⁴⁾. În această cauză, ulterior rămânării în pronunțare asupra fondului cauzei, pârâta a solicitat repunerea cauzei pe rol invocând, în esență, nesinceritatea declarației unui martor. Cu privire la o astfel de cerere, instanța de judecată a înțeles să menționeze în practica hotărârii faptul că a luat legătura cu reprezentanta reclamantei întrebând-o dacă este de acord cu repunerea pe rol. Față de răspunsul negativ al acesteia, instanța de judecată a respins cererea de repunere pe rol. O astfel de practică este fundamental greșită și reprezintă o încălcare flagrantă a principiului contradictorialității, oralității, dreptului la apărare, dar și a principiului imparțialității magistratului – care

¹⁾ I. Deleanu, *Tratat*, vol. I, p. 797.

²⁾ Dezvoltări cu privire la motivele pentru care cele trei soluții propuse nu sunt veritabile remedii a se vedea L.C. Larionescu, G. Trantea, *op. cit.*, în CJ nr. 12/2009, p. 697.

³⁾ Dacă părțile vor avea conștiința că momentul dezbaterilor marchează efectiv finalul schimbului de motive și argumente, atunci putem aprecia în mod rezonabil că ele vor fi stimulate să se rezume, în pledoaria lor orală, la elementele invocate în concluziile scrise depuse anterior dezbaterilor, și evident, comunicate adversarului în timp util (L.C. Larionescu, G. Trantea, *op. cit.*, în CJ nr. 12/2009, p. 698).

⁴⁾ Sent. com. nr. 1042/2011, Trib. Arad, secția com., nepublicată „înainte de pronunțarea soluției în ședință publică, instanța a informat pe avocații reclamantei (...) cu privire la cerere și a pus-o în discuție, însă aceștia s-au opus redeschiderii dezbaterilor, menționând că situația este născută ulterior audierii martorei și că cererea nu este decât o încercare de tergiversare a soluționării cauzei. Prin cerere se constata imparțialitatea unui martor, care după audiere s-a angajat ca avocat al reclamantei. Instanța a respins cererea de redeschidere a dezbaterilor.

intră în conținutul dreptului la un proces echitabil. Întrebarea adresată reprezentantei reclamantei vizând repunerea pe rol a avut loc după încheierea dezbaterilor și rămânerea în pronunțare, deci în vreme ce **procesul nu era pe rol**. Astfel, numai dacă înțelegea să repună cauza pe rol, instanța ar fi putut pune în dezbaterile contradictorie a părților acest incident procedural, deci câtă vreme procesul s-ar fi aflat pe rol. Instanța de judecată a înțeles să aplice principiul contradictorialității distinct pentru cele două părți, cu încălcarea principiului egalității: pentru pârâtă, simpla solicitare de repunere pe rol iar pentru reclamantă – adresarea întrebării privind acordul de repunere pe rol.

45 Într-o altă cauză soluționată de Înalta Curte de Casație și Justiție, aceasta a constatat că, ulterior reținerii cauzei spre soluționare, curtea de apel a dispus repunerea cauzei pe rol și completarea raportului de expertiză întocmit inițial cu noi obiective, pe care **nu le-a mai supus dezbaterii** părților, aspect de natură a conduce la nesocotirea principiului contradictorialității¹⁾.

46 Față de aspectele prezentate în cele ce preced, se impune să subliniem faptul că redeschiderea dezbaterilor ulterior rămânării în pronunțare se află în strânsă legătură cu principiul contradictorialității: ulterior repunerii pe rol a cauzei, din oficiu, înainte de a dispune vreo măsură, instanța de judecată va **pune în discuție acel element** care a stat la baza redeschiderii judecării și abia apoi **va putea analiza** dacă se impune să dispună măsura care a justificat repunerea pe rol, cântărind argumentele fiecăreia dintre părțile combatante.

47 Astfel fiind, de pildă, dacă instanța constată, ulterior rămânării în pronunțare, că s-ar fi impus invocarea și soluționarea excepției de litispendență, aceasta va repune cauza pe rol indicând faptul că repunerea pe rol are în vedere invocarea și discutarea excepției de litispendență²⁾.

48 **10. Invocarea unor motive de ordine publică din oficiu.** Principiul contradictorialității trebuie să își regăsească aplicare chiar și în ipoteza în care instanța de control judiciar (instanța de apel sau de recurs) înțelege să invoce, din oficiu, un motiv de ordine publică.

49 Așadar, ulterior invocării, instanța va solicita părților să își exprime poziția cu privire la motivul astfel invocat și numai după aceea se va putea pronunța asupra acestuia.

50 **11. Principiul contradictorialității în materia probelor.** Și în materia probelor, principiul contradictorialității are o relevanță fundamentală. De pildă, în cazul **încuviințării probelor**, există obligația punerii în discuție a cererilor solicitate de către fiecare dintre părți.

51 În cazul **administrării probei cu raportul de expertiză**, instanța are obligația să pună în discuție obiectivele, obiecțiunile la raportul de expertiză formulate de fiecare parte, de a permite fiecărei părți să pună întrebări expertului în ipoteza în care acesta se înfățișează în fața instanței, etc.³⁾.

52 Cu privire la administrarea probei cu expertiza, instanța de la Strasbourg a decis că respectarea principiului contradictorialității și a celorlalte cerințe ale unui proces echitabil se referă la toate dezbaterile ce au loc în fața unui tribunal, motiv pentru care nu se poate deduce din dispozițiile art. 6 că ar exista un alt principiu general și abstract potrivit căruia atunci când instanța desemnează un expert, părțile ar trebui să aibă în toate situațiile facultatea de a asista la discuțiile conduse de acesta sau să li se comunice piesele de care el se folosește. Esențial rămâne faptul ca ele să participe în modalitatea adecvată la procedura contradictorie în fața tribunalului, de pildă, prin discutarea conținutului raportului⁴⁾.

¹⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 10232/2009, publicată pe site-ul www.iccj.ro.

²⁾ Jud. Mizil, încheierea din data de 29.03.2012, nepublicată.

³⁾ CSJ, secția de cont. adm., dec. nr. 747/1995, în Dreptul nr. 5/1996, p. 124.

⁴⁾ CEDO, *Mantovanelli c. France*, hot. din 18 martie 1997; CEDO, *Pelissier și Sassi c. Franța*, hot. din 25 martie 1999.

Omisinea comunicării raportului de expertiză către una dintre părțile litigante aduce, de asemenea în discuție, respectarea principiului contradictorialității. Exigențele impuse de jurisprudența CEDO cât privește respectarea art. 6 din Convenție vizează și asigurarea egalității de arme între părți, ceea ce înseamnă inclusiv asigurarea luării la cunoștință în mod efectiv de către părți a elementelor esențiale ale dosarului¹⁾.

Un alt element susceptibil să conducă la încălcarea principiului contradictorialității este reprezentat de situația în care instanța dispune **amânarea pronunțării sentinței** pentru ca părțile să ia la cunoștință de conținutul obiecțiunilor la raportul de expertiză. Instanța privează părțile de dreptul la un proces contradictorial, care implică dreptul acestora de a discuta probele cauzei²⁾ garanție procedurală civilă prevăzută de art. 6 alin. (1) din Convenție³⁾.

Nu în ultimul rând, menționăm că **cererea de majorare a onorariului expertului** reprezentă, în esență, tot o cerere, care în temeiul principiului contradictorialității trebuie pusă în discuția părților. Apreciem greșită practica anumitor instanțe care procedează la a pune în vedere părții să achite diferența de onorariu, fără ca în prealabil o astfel de cerere să fi făcut obiectul unor dezbateri contradictorii⁴⁾.

De asemenea, **cercetarea la fața locului** efectuată fără citarea părților este lovită de nulitate deoarece părțile sunt interesate a fi prezente pentru a da explicații, a pune întrebări maritorilor, experților etc.

12. Alte cazuri de încălcare a principiului contradictorialității. În cele ce urmează, ne propunem să redăm alte situații întâlnite în practica instanței supreme, în care s-a constatat încălcarea principiului contradictorialității.

Într-o cauză⁵⁾ soluționată de Înalta Curte de Casație și Justiție, s-a reținut că instanța de fond, apreciind, prin propriile simțuri, că reclamantul este în sală și înțelege să părăsească sala, a soluționat pricina fără ca în cauză să aibă loc dezbateri contradictorii. În motivarea sentinței instanței de fond, împrejurarea că acțiunea s-a judecat în lipsa tuturor părților, fără ca vreuna dintre ele să fi solicitat în scris judecarea în lipsă, este justificată printr-un argument care nu-și găsește corespondență în cadrul procedurii civile, respectiv acela „al pedepsirii atitudinii reclamantului de a nu se prezenta la termen”, considerată ca fiind un abuz, iar „sanctiunea pentru acest abuz, tribunalul a apreciat-o ca fiind tocmai judecarea cauzei, în lipsa reclamantului, chiar dacă nu s-a solicitat judecarea în lipsă”. Singurul element care a format convingerea instanței de fond privind prezența reclamantului a fost constatarea prin propriile simțuri a judecătorului. În legătură cu această soluție, menționăm faptul că unul dintre drepturile procesuale recunoscute părții este dreptul de a dispune de soarta procesului. Unul dintre elementele acestui drept constă tocmai în posibilitatea părții de a răspunde (sau nu) la apelul cauzei. De altfel, este posibil ca însăși partea să aibă interesul să urmărească desfășurarea procesului în sală, fără a răspunde la apelul nominal, de exemplu, pentru a se dispune suspendarea dosarului.

¹⁾ CA Cluj, secția civ., de muncă și asig. soc., pentru minori și familie, dec. nr. 674/R/2007, în CA Cluj, BJ, 2007, p. 612. S-a decis că, prin soluționarea cauzei în baza unei expertize contabile care nu a fost comunicată părților și care nu viza obiectul cererii deduse judecății, se încalcă dreptul la un proces echitabil, principiul contradictorialității și principiul egalității armelor (CA Constanța, secția civ., dec. nr. 21/C/2008, în BCA nr. 2/2008, p. 91-93).

²⁾ CEDO, *Lobo Machado c. Portugalia*, dec. din 20 februarie 1996.

³⁾ Deoarece respectarea principiului contradictorialității implică și dreptul părții de a prezenta observații în cauză, instanța având obligația de a proceda la un examen efectiv al obiecțiunilor aduse de părți raportului de expertiză, amânarea cauzei dispusă de instanța de apel a lipsit partea de dreptul de a-și expune punctul de vedere asupra obiecțiunilor raportului de expertiză (ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 1381/2010, publicată pe site-ul www.iccj.ro).

⁴⁾ Jud. Arad, încheierea de ședință din 22.11.2011, nepublicată.

⁵⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 2364/2005, publicată, pe site-ul www.iccj.ro.

- 58 De asemenea, principiul analizat este încălcat și în cazul în care instanța se pronunță cu privire la o persoană care nu a fost chemată în judecată, deși chemarea sa era necesară (în calitate de coproprietară a imobilului a cărui partaj se solicita), care nu a fost citată la niciun termen de judecată și care a formulat o cerere de intervenție asupra căreia instanța nu s-a pronunțat în niciun fel¹⁾.
- 59 Probleme relative la principiul contradictorialității se pun și în cazul **calificării cererii de chemare în judecată**. În acest sens, instanța supremă a reținut, în jurisprudența sa, că principiul contradictorialității este încălcat și în ipoteza în care deși reclamantul a investit instanța de judecată cu o cerere în constatarea nulității absolute a contractului, fără a pune în discuția părților calificarea cererii de chemare în judecată, instanța soluționează cererea ca fiind o cerere în anularea contractului, prin raportare la susținerea pârâtului din întâmpinare²⁾.
- 60 În ipoteza în care părțile depun un acord de mediere la dosar, iar judecătorul apreciază că reclamantul nu a administrat probe în dovedirea refuzului pârâtului de a încheia contractul de vânzare-cumpărare, instanța va trebui să pună în discuție această împrejurare, dacă va decide să nu ia act de acordul de mediere, pentru ca părțile să își poată exprima punctul de vedere asupra acestui aspect³⁾.
- 61 **13. Aplicații ale principiului contradictorialității în viziunea NCPC.** Astfel cum am arătat în cadrul analizei noastre, principiul contradictorialității guvernează, de la un capăt la celălalt, activitatea procesuală. Numeroase prevederi ale NCPC fac referire expresă la principiul contradictorialității. În cele ce urmează ne propunem să reliefăm numai unele dintre acestea: a) în materie contencioasă, instanța este obligată să pună în discuția părților introducerea în cauză a unor intervenienți forțați, astfel cum rezultă din prevederile art. 78 NCPC; b) instanța este obligată să pună în discuția părților posibilitatea sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție cu o cerere având ca obiect pronunțarea hotărârii prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept⁴⁾; c) în mod excepțional, în cazul în care pentru stabilirea competenței sunt necesare lămuriri ori probe suplimentare, judecătorul va pune această chestiune în discuția părților și va acorda un singur termen în acest sens⁵⁾; d) instanța poate reveni asupra probei încuviințate dacă, după administrarea altor probe, apreciază că administrarea vreuneia dintre ele nu mai este necesară, caz în care este obligată să pună în discuția părților această împrejurare⁶⁾.
- 62 **14. Sancțiunea incidentă în cazul nerespectării principiului.** Astfel cum am arătat, în practică există o diversitate de situații în care instanțele judecătorești au nesocotit principiul contradictorialității, astfel că se pune problema identificării sancțiunii incidente.
- 63 Nerespectarea principiului contradictorialității atrage **nulitatea hotărârii** pronunțate, aceasta fiind de altfel și sancțiunea care a fost consacrată în practica instanței supreme sub imperiul vechii reglementări⁷⁾.

¹⁾ Ignorarea principiului contradictorialității determină și încălcarea dreptului la apărare al părții, precum și a dreptului său la un proces echitabil (CA Cluj, secția civ., de muncă și asig. soc., pentru minori și familie, dec. nr. 1605/R/2007, în CA Cluj, BJ 2007, p. 608).

²⁾ S-a mai reținut că prima instanță, fără a pune în discuția părților calificarea cererii de chemare în judecată în raport de susținerile pârâtului, respectiv dacă este vorba de o cerere în constatarea nulității actului sau o cerere în anulare, a soluționat cererea ca fiind una în anulare, aplicând o sancțiune specifică acestui din urmă tip de cerere (ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 491/2011, publicată pe site-ul www.iccj.ro).

³⁾ Jud. Mizil, sent. civ. nr. 1015/2011, nepublicată. Apreciem că și împrejurarea dovezii neprezentării pârâtului la notar trebuia pusă în dezbateră contradictorie a părților.

⁴⁾ A se vedea dispozițiile art. 520 alin. (1) NCPC.

⁵⁾ A se vedea comentariul de la art. 131 alin. (2) NCPC.

⁶⁾ A se vedea art. 259 alin. (1) teza a II-a NCPC.

⁷⁾ ICCJ, secția civ. și de propr. int., dec. nr. 4265/2008, publicată pe site-ul www.iccj.ro.